

Тема 3. Визначення права.

Підлягає вивченню з 20.09. до 24.09.21

План:

1. Право як явище термін.
2. Основні концепції праворозуміння.
3. Формування сучасного праворозуміння.
4. Поняття права.

Раціоналізація управління та регулювання у давньогрецьких полісах. Витоки права та юридичної практики у стародавньому Римі. Формування правових інститутів в Середньовічній Європі та за Нового часу. Пріоритет гуманітарних цінностей після Другої Світової війни. Право і права людини.

Термін право: власний інтерес, свобода волевиявлення, гарантованість власної поведінки, вимога до інших осіб, правила поведінки («правила гри»), правомірність (правильність), справедливість (антипод свавілля), тощо.

Основні концепції праворозуміння: природне право, позитивне право, історична школа права, соціологічна школа права, правовий реалізм, комунікативна раціональність, інтегративна юриспруденція.

Загальна функція права – регулювання суспільних відносин. Функції права: балансування соціальних інтересів, моделювання поведінки, фіксації соціального статусу, розв'язання конфлікту, поновлення і компенсація, соціальної відплати.

Поняття права. Об'єктивне і суб'єктивне в праві. Зміст і форма в праві. Форми існування права: звичаєве право, прецедентне право, договірне право, законодавство. Законодавство – головний засіб проведення правової політики. Ознаки права: нормативність, визначеність, обов'язковість, забезпеченість примусом.

Контрольні питання:

1. Охарактеризуйте універсальність права у порівнянні з іншими соціальними регуляторами.
2. Визначте основні етапи історичного процесу становлення права.
3. Порівняйте основні концепції право розуміння з точки зору їх преваг та недоліків .
4. Для чого потрібна «інтегративна юриспруденція»?
5. Обґрунтуйте значущість права як засобу соціальної комунікації.
6. Аргументуйте співвідношення між свободою і правом.
7. Поясніть співвідношення між визначеністю та обов'язковістю права.
8. Охарактеризуйте та продемонструйте прикладами із законодавства елементи обов'язковості права та правового механізму застосування державного примусу.

Витяг з підручника:

Розділ IV

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА

§ 1. Право як явище і термін

Із попередніх розділів ми знаємо, що право є таким соціальним явищем, що виникає разом із суспільними формами життєдіяльності та спирається на певні цінності. Упорядковуючи відносини між людьми, воно надає їм стабільності та передбачуваності, уможливорює у такий спосіб існування суспільства. Право супроводжує життєдіяльність людини та розвиток суспільства з урахуванням усіх його викликів, змін та перетворень.

У соціумі зі значним різноманіттям зв'язків та відносин право набуває якостей *універсального способу* упорядкування інтересів, подолання і попередження конфліктів на засадах загальних правил і процедур. Отже, правова проблематика у сучасному вимірі тісно пов'язана з питаннями «життєвого світу» та соціалізації індивідів, діяльністю інституцій публічного контролю, забезпеченням стійкого розвитку держави.

Виникнення права позначило новий етап еволюції у ставленні до навколишнього світу, перехід від архаїчного його сприйняття до *раціональних форм* пізнання та діяльності, що спричинило можливість спільної життєдіяльності та здатність людей до соціальної комунікації. Відмова від стихійного та непередбачуваного у взаєминах між людьми стає одним із важливих чинників їх впорядкування за допомогою загальних правил, які виступають зразками бажаної та допустимої поведінки та опосередковуються гарантіями їх дотримання.

Прототипом права були норми первісної громади – «право примирення» (Г. Дж. Берман, Е. Аннерс), які забезпечували її виживання перед внутрішніми та зовнішніми загрозами. Перехід від природного стану («*війни всіх проти всіх*») до упорядкування відносин на основі певних правил, необхідність подолання міжособистих та соціальних конфліктів стає основним чинником виникнення права, його функціонування та розвитку як у контексті спілкування всередині соціальної спільноти, так і у зовнішніх відносинах.

57

Завдання до теми:

1. Четверо осіб є членами гуртка спелеологів — організації, що займається вивченням печер. Упродовж одного зі своїх походів вони проникли всередину печери. Коли експедиція знаходилась всередині печери, стався зсув, і важкі валуни повністю закрили єдиний відомий спелеологам шлях наверх. Зрозумівши своє становище, люди розташувалися біля заблокованого входу, очікуючи рятувальників. Коли їх нарешті звільнили, стало відомо, що на тридцять третій день після входу експедиції в печеру одного із спелеологів - містера Ветмора - було вбито. Його з'їли його ж компаньйони.

Спелеологи були обвинувачені в умисному вбивстві. В суді вони пояснили, що сам містер Ветмор першим запропонував вбити одного із присутніх для того, щоб врятувати життя решти людей. При цьому ним було запропоновано, щоб визначення того, кого з'їсти, відбувалося шляхом жеребкування.

Однак коли вирішили провести таке жеребкування, містер Ветмор оголосив, що виходить з гри й запропонував почекати ще тиждень, перш ніж звернутися до такого жахливого й огидного засобу. Інші спелеологи звинуватили його в порушенні слова, й жереб за нього тягнув один із компаньйонів. Жереб вказав на містера Ветмора - його вбили і з'їли.

Визначте, яким, на вашу думку, має бути рішення суду в цій справі. Чи було б рішення іншим, якщо б містер Ветмор тягнув жереб самотійно? Чи змінилося б рішення, якби вибір було б зроблено не жеребкуванням, а шляхом голосування?

2. За часів нацистської Німеччини діяв закон, який зобов'язував громадян повідомляти про осіб, яких держава вважала нелояльними чи небезпечними (політичних опозиціонерів, євреїв, ромів, гомосексуалістів тощо). У випадку громадянин, маючи подібну інформацію, не повідомляв про це органи безпеки, він також міг бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Громадянка А. дізналася, що її чоловік був у лавах комуністичної партії і, можливо, займається політичною опозиційною діяльністю. Вона повідомила про нього органи безпеки. Чоловік був заарештований і після тортур, на яких він викрив своїх спільників, страчений. Після падіння режиму Гітлера громадянка А. була притягнута до суду за дії, що призвели до загибелі кількох людей. Справа слухалась неодноразово. Рішенням Верховного Суду ФРН вона була визнана винною.

Проаналізуйте ситуацію з точки зору природно-правового і позитивістського праворозуміння. Чи був правий суд, визнаючи А. винною?

3. Відповідно до Рекомендацій щодо зовнішнього вигляду (дрес-коду) Секретаріату Кабінету Міністрів України, затверджених наказом Міністра Кабінету Міністрів України від 30.10.2010 р. № 155, працівникам Секретаріату рекомендовано носити хрест під одягом, бо сучасна тенденція носіння хресту поверх одягу є порушенням традиції православного християнства.

Проаналізуйте ситуацію. Чи може державний орган вводити рекомендаційні правила дрес-коду? Чи можуть ці правила приписувати носіння релігійного символу під одягом з посиланням на те, що це відповідає положенням конкретної релігії? Чи може державний службовець носити на робочому місці видимі релігійні символи?

Тематика есе до теми:

1. «Право – це вираз загальної волі усіх учасників правового спілкування». *Г.Пухта*
2. «Сутність права полягає у рівновазі двох моральних інтересів: особистої свободи і загального блага». *В. Соловйов*
3. «Немає людини, яка б не любила свободу; але справедлива людина вимагає її для всіх, а несправедлива – лише для себе» *Л.Берне*
4. Право – це все те що є істинним і справедливим (В.Гюго)
5. Право має бути противагою насильству, стабілізуючим і миротворчим фактором, який здатний згасити, ввести у цивілізоване русло зіткнення і конфлікти ...(*С.Алексєєв*)

Список літератури:

1. **Загальна теорія права / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.**
2. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. М., 1994;
3. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / под общ. ред. В. И. Даниленко. М., 2000;
4. Максимов С. И. Правовая реальность как предмет философско-правового исследования. Х., 2000;
5. Козюбра М. Правовий закон: проблема критеріїв // Вісник Академії правових наук України, 2003, № 2 (33)–3 (34);
6. Рабінович П. М. Верховенство права з позицій європейсько-міжнародного та українсько-конституційного судочинства // Бюллетень М-ва юстиції України, 2006, № 3 (53);
7. Марк ван Хук. Право как коммуникация / пер.с англ. М. В. Антонова и А. В. Полякова. СПб., 2012;
8. Петришин О. В. Проблеми соціалізації права та соціологізації юриспруденції // Правова доктрина України, т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція. Х., 2013.
9. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. - Харків : Право, 2017. – Т. 3 : Загальна теорія права / гол. редкол. О. В. Петришин ; редкол. В. В. Лемак [та ін.] . - 2017. – с. 441-447

Тестові завдання до блоку:

1. *Оберіть серед наведених понять ті, що відображають первинне, вихідне значення терміну «право»:*

- а) істина
- б) справедливість
- г) відплата
- д) покарання

2. *Позначте, яким терміном у середньовіччі позначалось міське право:*

- а) мадридське право
- б) волинське право
- в) магдебургське право
- г) амстердамське право

3. *Визначте, в чому полягає соціальне призначення права:*

- а) забезпечення державної політики примусовими засобами
- б) втілення уявлень про необхідне
- в) виховання та виправлення свідомості людей
- г) регулювання суспільних відносин і розв'язання конфліктів

4. Вкажіть, що є найбільш універсальним способом упорядкування суспільних відносин:

- а) релігія
- б) політика
- в) право
- г) звичай

5. Покажіть, яка з наведених концепцій праворозуміння була покладена в основу сучасної концепції прав людини:

- а) позитивізм
- б) природньо-правова
- в) історична школа права
- г) соціологічна

6. Поясніть, в чому полягають особливості комунікативного підходу до розуміння права:

- а) високий рівень правосвідомості та правової культури громадян
- б) інтросуб'єктна природа права
- в) зумовленість права соціальними інтересами
- г) економічний фундамент правових відносин

7. Визначте, яка сукупність властивостей найбільш точно відображає ознаки права:

- а) соціальність, ефективність, гарантованість впливовими заходами
- б) загальновизнаність, структурність, забезпеченість державним суверенітетом
- в) межі свободи, нормативність, визначеність, обов'язковість, підтримка державою
- г) публічність, закріпленість в законі та інших джерелах, примусовість

8. Вкажіть, що передбачає нормативність права:

- а) розповсюдження на визначене у нормі коло осіб
- б) розрахованість на громадян або осіб без громадянства
- в) орієнтованість на певних фізичних осіб та їх організації
- г) припинення дії у разі виконання правових вимог

9. Поясніть визначеність як ознаку права:

- а) використання найбільш вживаних слів та словосполучень, уникнення іншомовних термінів
- б) публікація законів в офіційних письмових виданнях
- в) наявність в тексті нормативно-правових актів визначень понять та класифікацій
- г) ясність та чіткість юридичних термінів задля забезпечення однаковості розуміння змісту правових норм та їх доступність.

10. Вкажіть, що з наведеного переліку відноситься до форми вираження права:

- а) канонічне право
- б) закон
- в) державне право
- г) соціальне право